

T.C.
DEVLET BAKANLIĐI

(Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı)

Televizyondaki
Őiddet ve MűstehcenliĐin
Çocuk ve Aile
Úzerindeki Etkisi

19 Ocak 1998 - ANKARA

T.C. BAŐBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU BAŐKANLIĐI YAYINLARI

Genel Yayın No : 108

Seri : Eğitim Serisi

Dizgi - Baskı : AKARE Tel: 0 (312) 441 34 65 - 66

ÖNSÖZ

İletişim toplumu ya da bilgi toplumu denilen bir dönemin yaşandığı çağımızda iletişim araçlarının başında televizyonlar gelmektedir. Günümüzde, kitleleri doğrudan etkileme özellikleri nedeniyle televizyonlar diğer iletişim araçlarının önüne geçmiştir. Televizyonlar eğlence, dinlenme, eğitim ve enformasyon gibi işlevleriyle, ailelerin yaşamında da önemli bir yer bulmuştur.

Günlük hayatın kaçınılmaz bir parçası olan televizyonlar, bireyleri, aileleri ve dolayısıyla da toplumları etkileme yönünden oldukça önemli bir görev üstlenmektedirler. Bugün hemen hemen her ailenin bir televizyonu bulunmaktadır. Ve izlenme oranı da oldukça yüksektir. Yapılan araştırmalarda televizyonun en yaygın izlenme ortamı olarak aile gösterilmiştir.

Televizyonun, bir iletişim aracı olarak aile birimine olumlu ya da olumsuz etkileri mevcuttur. Sadece eğlence aracı olarak ele alındığında, aile bireylerinin hoşça vakit geçirmelerini, boş zamanlarını değerlendirmelerini sağlayan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim ve enformasyon aracı olarak bakıldığında ise, aile bireylerine bazı kültürel kazanımlar sağlayabildiğini, bazen de kültürel yozlaşmalara ve dejenerasyonlara yol açabildiğini görmekteyiz televizyonun. Bu arada, televizyonun aile içi iletişimi azalttığı, bu durumdan özellikle çocukların çok etkilendiği şeklinde görüşler de mevcuttur.

Türkiye'de geçmişi otuz yıla yaklaşmakta olan televizyon sektöründe, doksanlı yılların başında özel televizyonların da yayın hayatına girmesi ile birlikte rekabet ortamı oluşmuştur. Özellikle özel televizyon kanallarının, izleyiciyi cezbetme çabaları ise olur olmaz programların ekrana getirilmesine neden olmuştur. Toplumdaki genel kanı şiddet ve cinsellik olgusuna televizyon programlarında geniş yer verildiği şeklindedir. Şiddet ve müstehcenlik içeren programların, dikkatlerin televizyonlarda yoğunlaştığı saatlerde yayına konulduğu bir vakıadır. Konunun uzmanları da bu programlardan etkilenen en büyük grubun çocuklar olduğu görüşünde birleşmektedir.

Televizyonların en yaygın izlenme ortamı aile ortamı olduğuna göre, geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızı bu tür programlardan sakınmalı, gerektiğinde izleyecekleri programlara sınırlamalar getirmeliyiz. Medya kuruluşları ilkeli yayıncılık anlayışı ile hareket etmeli, toplum olarak da bu yayınlara tepkimizi anında verebilmeliyiz. Bu konuda toplumun tüm katmanlarına büyük görevler düşmektedir.

Panelde irdelenecek olan ve büyük bir sorun alanı olan bu konunun ilgili tüm çevrelere ışık tutacağına inanıyor, benzeri çalışmaların artarak sürdürülmesini diliyorum.

Işıl Saygın
Devlet Bakanı

TELEVİZYONDAKİ ŞİDDET VE MÜSTEHCENLİĞİN AİLE VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ PANELİ

Ali ÖZER-(AAK Başkanı): Sayın Bakanım, basınımızın değerli temsilcileri, kıymetli misafirler.

Televizyonda şiddet ve müstehcenliğin çocuk ve aile üzerindeki etkileri konulu panelimize hepiniz hoş geldiniz.

Aile toplumun çekirdeğini oluşturan önemli bir birimdir. Sosyal bir varlık olan insan için toplumsal hayat ne kadar önemli ve gerekli ise, bir toplum için de o toplumun çekirdeğini oluşturan aile o kadar nemlidir. Aile, bu niteliği ile toplumlarda kültürel kimliğin, insani değerlerin ve tarihi sürekliliğin koruyucu ve aktarıcısı olan evrensel bir kurumdur. Aile kurumu aynı zamanda niteliği ve işlevleri ile toplumda ikamesi olmayan bir kurumdur.

Aile kurumunun güçlendirilmesi ve korunması için aile politikalarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. İşte, Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılması için gerekli araştırmaları yapmak ve projeler geliştirmek ve bunların uygulanmaya konulmasını sağlamak, aile ile ilgili milli politikanın oluşmasına yardımcı olmak üzere kurulmuş olan Aile Araştırma Kurumu faaliyetlerine devam etmektedir. Kurumumuz şimdiye kadar çeşitli araştırmalara imza atmıştır. Ayrıca yayınlar ve film çalışmaları ile kamuoyunun bilinçlendirilme çalışmaları da yapılmaktadır.

Kurumumuz, görevleri çerçevesinde düzenlenen bu panelden sonra, 1998 yılı içerisinde televizyonla ilgili değişik araştırmalara ağırlık vermek istiyor. Bu faaliyetlerimizin yanı sıra diğer araştırma, basın, yayın ve uygulayıcı kuruluşları yönlendirme anlamında da araştırmalarımızın neticelerini bu kurumlara ulaştırma çalışmalarına devam edecektir.

Ben sözü çok fazla uzatmak istemiyorum. Panelimize katılan veya katkıda bulunan değerli katılımcılara çok teşekkür ediyor, hepinize saygılar sunuyorum.

İşilay SAYGIN (Devlet Bakanı): Saygıdeğer katılımcılar , saygıdeğer basın mensupları, televizyonda şiddet ve müstehcenliğin çocuk ve aile üzerindeki etkisi konulu bu panele icabetiniz için hepinize teşekkür ederim.

Anayasamızın 41. Maddesinde "Aile Türk Toplumun Temelidir, Devlet ailenin huzur ve refahı ile ananın ve çocukların korunmasını sağlamak için gerekli "tedbirleri alır ve teşkilatı kurar" hükmü yer almaktadır. Ayrıca, yine Anayasamızın 58. Maddesinde, gençlerin korunması için gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir. Anayasamız tarafından teminat altına alınan Türk ailesinin bütünlüğünün korunması ile aileye zarar veren şiddet ve müstehcenlik gibi unsurlarla mücadele etme bakanlığımızın görev alanı içine girmektedir. Bu sebeple vatandaşlarımızdan televizyon kanallarındaki şiddet, cinsellik, çocuk istismarı, korku içeren ve genel ahlaka aykırı yayınlar hakkında bakanlığımıza mektup, faksla, telefonla binlerce şikayet gelmektedir.

Bakanlığımıza gelen şikayetlerden özellikle çocukların şiddet, alkol, cinsellik içeren yayınlardan etkilendikleri ve bu tür yayınlardan etkilenen binlerce çocuğun da psikolojik tedavi gördüğü anlaşılmaktadır. Küçük çocukların televizyon programlarına çıkarıldıkları ve programlarda Türk ahlakına yakışmayacak bir şekilde müstehcen içerikli konuşmalara maruz kaldıkları da bilinmektedir. Bu konuda da bakanlığımıza yoğun şekilde şikayet mektupları gelmiştir. Özellikle, bu tür programları seyreden çocukların eğitimin ve öğretimin gerekliliğine olan inançları zedelendiğinden, anne ve babalar çocuk şarkıcılardan etkilenen çocuklarının okula gitmek istemediklerinden, okuldan kaçtıklarından ve başarılarının düştüğünden yakınmaktadırlar. Bakanlığım, gelen yoğun şikayetler sonucu RTÜK'e başvurarak, çocuklara ve aileye zarar veren televizyon yayınları hakkında işlem yapılması için çeşitli girişimlerde bulundu.

Ülkemiz tarafından onaylanan Avrupa sınır ötesi televizyon sözleşmesinin 7. Maddesinde, televizyon yayınlarının ahlaka aykırı olmayacağı, pornografi içermeyeceği , çocuğun gelişimini zedeleyebilecek türden programların çocukların televizyon seyredeceği saatlerde yayınlanamayacağı açıkça belirtilmektedir. Ayrıca, 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları hakkında Kanununun 4.Maddesinde, televizyon yayınlarının toplumun milli ve manevi değerlerine , genel ahlak ve Türk aile yapısına uygun olarak yapılacağı belirtilmekte, çocukların ve gençlerin fiziksel,ruhsal ve ahlaki gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esası getirilmektedir.

Anayasamızda kanunlarımızda ve uluslararası sözleşmelerde bu kadar katı hükümler olduğu halde, televizyon yayımları büyük ölçüde şiddet, müstehcenlik, korku ve çocuk istismarı içermektedir. Bu nedenle, toplumun genel ahlak yapısı bozulmakta, milli ve manevi değerler sarsılmakta, örf ve adetlerimiz unutulmakta, büyüklere saygı ortadan kalkmaktadır. Tabii ki bütün bunların tek sebebi televizyon yayımları değildir. Fakat televizyonun buradaki görevi çoğunlukla ahlaki değerlerimizi geliştirmek ve yaygınlaştırmak yerine bunları zedeleyici olmaktadır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'muz aile yapımıza ve çocuklarımıza zarar veren yayımları cezalandırarak, önlemeye çalışmaktadır. Ancak, burada en önemli görev yine televizyon kuruluşlarının bizzat kendilerine düşmektedir. Televizyon kuruluşları kendi kendilerini denetleyerek topluma faydalı yayın yapmaya gayret göstermelidirler. Çünkü, bu çocuklar, hepimizin çocuklarıdır.

Panelimize katılan çok değerli konuşmacılar televizyondaki şiddet ve müstehcenliğin çocuk ve aile üzerindeki etkisini derinlemesine tartışacak, bizleri ve kamuoyunu aydınlatacaklardır. Gösterdiğiniz ilgiye ve katkılarınıza candan teşekkür eder, değerli panelistlerimize başarılar dilerim. Saygılarımla.

Ali BARANSEL(Oturum Başkanı): Efendim hepiniz hoş geldiniz. Hepinize sevgiler, saygılar sunuyoruz. Televizyonda şiddet ve müstehcenliğin aile ve çocuk üzerindeki etkisi gibi fevkalade önemli bir konuyu düşündükleri için çok değerli bakanımıza ve çalışma arkadaşlarına şükranlarımı sunuyorum. Gerçekten de bu iki konu televizyonlar için çok büyük önem arz ediyor. Televizyonlar günümüzde insanların düşüncelerini, değer yargılarını, tutum ve davranışlarını çok yakından etkilemesi bakımından fevkalade önemli araçlar. Televizyonların çok doğru ve ülke yararına kullanılması gerekir diye düşünüyorum. Amacımız ülkemizde demokratik, çağdaş, milli ve manevi değerlere saygılı, her şart ve ortamda ülke çıkarlarını gözeten, Türk Aile yapısına uygun, hukukun üstünlüğü ilkesini rehber edinmiş, genel ahlak kurallarına uygun bir televizyon yayıncılık anlayışını egemen kılmak. Tabii bu konuda bütün yayını kuruluşlarına büyük görev ve sorumluluklar düştüğü inancını taşıyorum. Burada en önemli konu yayın kuruluşlarının otokontrol mekanizmalarını kendi içlerinde çok sağlıklı bir şekilde işletmeleri. Temel çıkış noktası bu olmalıdır diye düşünüyorum. Özel televizyonlar ve radyoların günlük hayatımıza girmesi ile ülkemizde gerçekten çok seslilik yoğun bir şekilde gelişti. Yayıncılık alanında bir dinamizm, yeni bir soluk, yeni bir ses oluştu. Tabii bunları çok yerinde görmek ve karşılamak gerekiyor. Çünkü demokratik parlamenter sistemin bütün kurum ve kurullarıyla işlediği ülkelerde çok sesli yayıncılık da o ölçüde büyük önem taşıyor. Türkiye olarak biz bu yayıncılık anlayışına biraz geç ulaştık. Tabii onun sancılarını onun sıkıntılarını da görmüyoruz değiliz.

Ben daha önce RTÜK'de 2 yıl başkanlık görevi yaptım. RTÜK'ün

kuruluş aşamasında karınca kararınca bizim de hizmetlerimiz oldu. Orada gözlediğim şu idi; gerçekten özel televizyonlar ve radyolar büyük bir şevk ve heyecanla bu işe sarılmışlardı. Ama ne yazık ki deneyim yoksunluğu söz konusu idi. Tabii bizler de yasanın verdiği görev, yetki ve sorumlulukları yerine getirmek durumundaydık Uzun süre hoşgörü ile, toleransla yaklaştık bu yayımlara Ama, ilkelerimizi ihlal eden kuruluşları da doğrusu kapatmaktan çekinmedik. Çünkü , bu bizim görevimizdi Yasalara dayanarak televizyonları kapatan bir başkan olarak her halde tarihe geçeceğim.

Belki o dönemleri hatırlarsınız televizyonların kapanma saatlerinde İstiklal Marşı çalar veya Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden bölümlerle televizyonlar 1 veya 2 saat karartılırdı. Şimdi bakıyorum televizyonlar artık alıştılar . Çok rahat bir şekilde o saat geldiğinde kapatıyorlar. Şimdi aralarında *"biz 5 defa kapandı, siz 10 defa"* diye bir övünme noktasına gelmişler. Tabii bunlar aslında güzel şeyler değil. Bir ekranın kararmasının kararlaştırılması gerçekten üzücü. Ama ne yapalım, Türkiye hukuk devleti. Bunun da gereklerini yapmak gerek. Biz bunları yaptık. RTÜK de halen bunları yapıyor. Ama şunu çok rahat bir şekilde söyleyeyim. İlk günden bu yana büyük mesafeler kaydedildi. Karşılıklı saygı sevgi içerisinde hem RTÜK, hem de televizyon kuruluşları ortak noktalarda birleşmeye başladılar.

Ben inanıyorum ki önümüzdeki günlerde Türkiye gerçekten özlediğimiz seviyeli, güvenilir kardeş bir yayıncılık anlayışına kavuşacak ve büyük atılımları birlikte izleyeceğiz. Ben bu konuşmamdan sonra panele katılan birbirinden çok değerli konuşmacıların kendilerini size tanıtımalarını rica edeceğim. Önce bana göre solumda oturan, benim çok sevdiğim, çok değerli hocam Sayın İ. Agah ÇUBUKÇU'nun kendisini tanıttığını istiyorum. Siz zaten kendisini tanıyorsunuz, ama, bir de kendisinin tanıttığını isteyelim. Buyurun Hocam.

Prof. Dr. İ. Agah ÇUBUKÇU: Sayın konuklar, sayın medya mensupları benim adım İbrahim Agah ÇUBUKÇU İlim adamıyım, şairim. Bu ana kadar yeter sanıyorum. Şimdi size bu konu hakkındaki düşüncelerimi aktaracağım. Tabii bu şiddet çok önemli bir konu, toplumu çok etkileyen bir unsur.

Başkan: Sayın hocam bir dakika, çok özür dilerim, size tekrar söz vereceğim. Diğer konuşmacılarımızın da kendilerini tanıttığını isteyeceğim. Buyurun efendim.

Ertan KARASU: Çok teşekkür ediyorum. Sayın bakan, sayın konuklar ve sayın medya mensupları. Dünya değişim ve yayıncılık hayatını yaşayan ve burada bulunan bir kişi olarak katkıda bulunmaya çalışacağım.

Efendim benim adım Ertan KARASU Kanal D'nin Ankara temsilcisiyim. Ay başından itibaren bu görevi de bırakıyorum. 1959 yılında gazeteciliğe başladım. Otuz sekiz yıldır bu mesleği yapıyorum. Kamu yayıncılığı da yaptım. 1965 yılında muhabir olarak TRT'ye girdim. 1982 yılında genel müdür yardımcısı olarak ayrıldım. Daha sonra çeşitli gazetelerde çalıştım. Dört yıldır da Kanal D'nin Ankara temsilciliğini yapmaktayım. Her ne kadar bu mesleği bırakıyorum dediysem de, yalnız kanal D'yi değil, diğer özel televizyonları da bütün işlerinden, işlevlerinden, Türk demokrasisine katkılarından ötürü, hataları vardır. Mutlaka, olabilir ama yine de savunmaya devam edeceğim.

Başkan: Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Ayşe YALIN: Efendim ben Ayşe YALIN Sayın bakanıma, sayın konuklara çok teşekkür ediyorum. Onur verdiler, ben de çok onurlandım. Ben Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Ana Bilim Dalında öğretim üyesiyim. Aşağı yukarı 25 yıldır çocuk ve ailelerle çalışıyorum. Çalıştığım alan ailelerin ve çocukların sorunları, iç acıları. Son zamanlarda televizyondaki şiddet ve müstehcenlik çocukların ve ailelerin iç acıları ve sorunu haline geldi. Umuyorum ki panelde bu sorunu tartışarak çözüm yolları bulabiliriz. Çok teşekkür ederim.

Başkan: Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Naci BOSTANCI: Efendim ben Naci BOSTANCI. G.Ü. İletişim Fakültesinde 1980'lerden bu yana hoca olarak çalışmaktayım. Şikayet edilen medya mensuplarını yetiştiren kurum burası.

Başkan: Evet böylece panelistleri daha yakından tanımak imkanına kavuştuk. Şimdi panelimize başlayacağız. 10'ar dakikalık söz vereceğim. Şimdi çok değerli hocamla başlamak istiyorum. Sayın hocam şiddet konusundaki sizin görüşleriniz nedir? Buyurun hocam.

Prof. Dr. Agah ÇUBUKÇU: Sağ olun, kaldığım yerden devam ediyorum. Dakikalardan tasarruf edelim diye. Efendim bu şiddet konusu çok önemli toplumu olumsuz yönde etkileyen bir unsur. Her türlü katı davranış ruhsal ve bedensel katı davranışlar şiddet doğurur. Bunun çeşitli türlerinden söz edilebilir. Canlı varlığı yahut nesneyi tahrip etmek bir şiddettir. Soygun, tecavüz bir şiddettir. Sözel davranışlarla yapılan şiddet vardır. Tehdit, baskı eklenebilir. Bazı kurgu filmleri şiddet doğurabilir. Doğa üstü kahramanlar çocuklarda menfi etki yapabilir. Siyasal şiddet bazı ülkelerde söz konusu olabilir. Şiddetin bazı sebepleri var. Kısaca ona da değinmek istiyorum.

Dünya nüfusunun yarısını teşkil eden kadınlar küçük görülmele,

peşinen ilke olarak küçük görülmektedir. Aileyi tabrip eden unsurlardan birisi bu. Yapılan istatistikler dünya kadınlarının %40 ile 50 sinin hayatında bir kez dayak yediğini göstermektedir. Batı toplumu dahil. Tabi bu korkunç bir rakamdır. Ayrıca kıskançlık da şiddete neden olmaktadır. Kin şiddetin sebeplerinden birisidir. Ekonomik yetersizlik şiddet doğurabilmektedir. Kanlı sahneler çocuklar üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Kabilecilik, yani etnik ayrımcılık şiddetin nedenlerinden birisidir. Terör bizzatıhi şiddetin ta kendisidir. Çevre kirliliği... bazı bilginler bunu da etkiliyor. Çünkü doğayı kirletmek, havayı kirletmek, denizi kirletmek insanların sağlığı üzerinde, sınırları üzerinde, kalbi üzerinde olumsuz etki yapıyor ve insanı karamsar, sinirli kararmekten çekinen varlıklar haline getirebiliyor. Bu açıdan çevre sağlığı, çevrenin korunması, çevrenin düzenlenmesi son derece önemlidir. Tabii hızlı kentleşme de gerekli alt yapı yapılmadığı, sosyal önlemler alınmadığı için şiddete sebep olmakta sosyal problemler doğurabilmektedir. Ve nihayet zararlı yayınlar, sayın medya mensupları beni mazur görsün, onlar da toplumu oldukça etkilemekte şiddet içeren yayınlar aileyi, çocukları gençleri olumsuz yönde etkilemektedir Efendim... bu medyanın yararlı yönü yok mu? Elbette faydalı olduğu çok şeyler var. Dünyanın öbür ucunu anında görüyorsunuz, haberi alıyorsunuz, bilgileniyorsunuz, eğleniyorsunuz. Onun için sayın Karasu'nun söylediği gibi biz de TV'lerin savunucusuyuz, çoğulcu anlayışı, anlatım özgürlüğünü savunuyoruz ve medyanın yararlarını takdirle anıyoruz.

Ancak, Türkiye hepimizindir. Bu gemi içinde hepimiz varız. Bunu kurallarıyla yapacağız, batı ülkelerinde, uygar ülkelerde nasıl yapılıyorsa, öyle yapıp dengeyi sağlamak zorundayız. Onlar nasıl, bayrağını, ülkenin birliğini, çocuklarını, gençlerini, ailesini koruyorsa, yapıcı davranıyorsa aynı şekilde bizim de yayın ilkelerini dikkate alarak davranmamız gerekir. Peki medyanın şiddet içeren programları, yayınları ne gibi zarar verebilir, çocuklara. Birkaç tanesini zikredeyim izin verirseniz. Bir defa, çocukları saldırganlığa alıştırmaktadır. Taklitçiliğe alıştırmaktadır. Suça teşvik etmektedir, acımasız kılmaktadır, adalet duygusunu, hukuk duygusunu zayıflatmaktadır. Ancak tartışılan bazı konular var. Onlara fazla değinmek istemiyorum. Ama bazı bilim adamları televizyonla çocukların fazla meşgul olmasını seyretmesini, onları ödev yapamaz, kolaycı zihniyete alışır duruma getirdiklerini, konsantrasyon yapamadıklarını, hayalci kıldıklarını, öğrenme yeteneğini zayıflatmış da söylüyorlar. Ama, bu konular tartışılmalıdır. Televizyonun yararları yanında bunlar da tartışılabilir.

Efendim gelelim RTÜK bu şiddeti ve müstehcenliğini önlemek için ne gibi önlemler aldığına 3984 sayılı yasanın 4.Maddesinde yayın ilkeleri belirtilmiştir. Burada bir devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü vurgulanmıştır. Yine toplumu şiddet, terör, etnik ayrımcılığa ve nefret duygularına götürecek yayınlar yasaklanmıştır. Ayrıca çocukların zihinsel,

fiziksel ve ahlaki bakımdan kötü etkilenmemelerini gösteren ilkeler mevcuttur. Avrupa sınır ötesi televizyon sözleşmesini biz de imzalamışızdır. Bu sözleşmede ırkçı ayrımcılığa, nefret duygusu uyandırmaya ve çocukları, gençleri olumsuz etkileyecek yayınlara yer verilmemesi hususunda hükümler vardır. Yine bizim ilkelerimizde Türk aile yapısını korumak milli ve manevi değerleri korumak genel ahlak ilkelerine riayet etmek mevcuttur. Yine RTÜK yayın esas ve usulleri yönetmenliğinde birçok hükümler mevcuttur. Şiddet aleyhine çocukları ve gençleri kötü yönde etkilememek hususunda ailenin korunması hususunda ilkeler var. Cinsellikle ilgili yayınların erken saatlerde yapılamayacağı, saat 24 ile 00.05 arasına alınmasının yararı şeklinde...

Şimdiye kadar bu ilkelerin uygulanabilmesi için, bazı cezalar vermiştir. Biz ceza vermekten mutlu olmuyoruz. Yasaları uygulamak zorundayız. TBMM görevini belirlemiş, RTÜK bunu göğüslemek zorunda. Belli noktalardan bir noktaya doğru gidiyoruz. Şimdiye kadar şiddet nedeniyle 3 tv ve 16 radyoyu uyarılmış 8 gün radyoyu durdurma kararı vermiştir. Ayrıca bölücülük nedeniyle 31 Radyo ve 17 tv toplam radyolara 82 gün, televizyonlara 31 gün yayın durdurma cezası vermişizdir. İrticai yayımlar, o konulara vaktim kalırsa değineceğim 15 radyo uyarılmış 3 radyonun yayını geçici olarak durdurulmuş 9 tv'ye uyarı cezası verilmiştir. Müstehcenlik nedeniyle de 8 radyo ve 25 televizyona uyarı verilmiş, 8 gün radyolara ve 14 günde çeşitli televizyonlara yayını durdurma cezası verilmiştir.

Şimdi şiddeti önleyici tedbirlere geliyorum bir defa aileye sosyal, hukuki ve tıbbi destek şarttır. Polislerin ve din görevlilerin daha iyi eğitilmeleri gerekir. Eğitilmediği takdirde, şiddetin kaynağı da olabilir. Ülkemizdeki çok iyi yetişmiş din görevlilerimize ve polislerimize de teşekkür ediyorum uyuşturucuya karşı önlemler alınmalıdır. Bizim çeşitli yönetmeliklerimizde pornografi, uyuşturucu, sigaranın zararı vurgulanmıştır. Yine dünyada ve ülkemizde yaşlılara karşı ilginin azaldığını görüyorum. Buna karşı da önlemler düşünülmelidir. Kadınlar için ekonomik ve psikolojik destek şarttır.

Aile ve çocuk eğitimi için ailelerin daha çok bilgilendirilmesi gerekir. Eğer ekonomik imkanlar varsa ayrı evler açarlarsa şiddet azalır diyor, bilginler. Çocukların ve kadınların dövülmesinin de iyi olmadığını bilinçlere yerleştirilmesi, kadınların üretken hale getirilmesi önemli bir tedbirdir. Çocuklarımızı, Gençlerimizi paylaşımcı, eşitlikçi olarak yetiştirmemiz gerekir. Efendim bir noktayı belirteyim ki, sayın Baransel'den çekiniyorum süre bitti der diye. Şimdi, milli manevi değerler de aileye çok olumlu etki yapar. Milli değerler deyince ne anlıyoruz? İçinde felsefe vardır, sanat vardır, ahlak vardır, töre vardır. Biz bunlara sahip çıkmalıyız. Size Türk kültüründe kadının yerini belirtmek istiyorum. İslam'dan önce kız çocuğunu diri diri gömerdi; bunu şeref kabul ederdi. Türk ne yapardı? İslam'dan önce hakan ve hatun yabancı elçileri

beraber kabul ederdi. Kadının ailede şerefli bir yeri vardı. Daha sonra Türkler Anadolu'ya gelince, birtakım vakıflar kurdu. Bazı vakıflarda şunu görüyoruz. Anadolu bacıları örgütü kuruluyor, kadınlar eğitiliyor, dokumacılık, savaş kuralları öğretiliyor.

Dede Korkut hikayelerinde kadının ok attığı yazılmaktadır. İbn-i Batuta Anadolu'yu gezdiği zaman Türklerin aileleriyle birlikte misafir ettiğini yazar. Büyük tanındı. 1934'te de TBMM'ne seçme ve seçilme hakkı verildi.

Ne dedi Atatürk? "*Cumhuriyet sizden, fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister*". Başka ne dedi? "*Fikren ilmen, fennen ve bedenen kuvvetli ve yüksek seçiyeli nesiller ister*" dedi. İstenen manevi değerlerimizi sergilerken sizden ricam, bu değerleri de dikkate alsınlar. Hepinizi saygıyla selamlıyor, teşekkür ediyorum.

Başkan: Biz de Sayın Hocama çok teşekkür ediyoruz. Ben bu sorunu çok değerli Sayın Hocamız Ayşe YALIN hanımefendiye yöneltmek istiyorum. Çocuklarımız geleceğin ümit çiçekleri şiddetin etkisiyle çocuklarımızı gelecekte ne gibi tehlikeler bekliyor? Bu konuda sizin görüş ve düşüncelerinizi alalım. Buyurun...

Prof. Dr. Ayşe YALIN: Sayın Hocamın coşkulu konuşmasından sonra ne kadar ilgi çeker bilemiyorum. Ama elimden geldiği kadar dikkatleri üstümde toplamaya çalışacağım. Efendim bir atıfla başlamak istiyorum. Sayın Baransel biraz önce tanımladığı medya, gerçekten arzu ettiğimiz medyanın işlevlerini vermektedir. Halkın sözcülüğünü yapma, halkın dileklerini, arzularını, inançlarını ve dünyanın herhangi bir yerinde olan olayları bize aktarmaktadır. Medyanın bu olumlu özelliğini yadsımak olanaksızdır. Ancak, örneğin televizyondaki şiddet gibi, televizyondaki cinsellik gibi, televizyondaki istismar gibi durumların da etkisini görmezlikten gelmek olanaksızdır. Çoğu zaman biz bu tür gösterimlerin etkisini hemen yalın göremiyoruz. Görüp ele aldığımız ise etkilerin ortadan kalkması uzun bir süreci içermektedir. Televizyondaki şiddet ve müstehcenlik biz yetişkinleri pek fazla etkilememektedir. Daha çok çocukları ve gençleri etkilemektedir. Çünkü çocukların bellekleri, televizyonda verilen mesajların doğruluğu ya da yanlışlığını ayırt edebilecek durumda değildir. Ya da iyi-kötü, olumlu-olumsuz yüklemelerde bulunup seçici olamamaktadır. Çocuklar taklitle öğrenirler, öykülenirler. Televizyonlardaki kahramanları taklit ediyorlar ve onlarla özdeşleşiyorlar. Bir başka anlatıyla televizyondaki kahramanların davranışları, sorun çözüme biçimi onların bir parçası olmaya başlıyor.

Yapılan araştırmalara göre, çocuklarımız günde ortalama 4 veya 5 saat televizyon seyrediyorlar. Dört beş saatlik televizyon seyretme süresinde

ortalama 40 veya 45 şiddet sahnesi ile karşı karşıya geliyorlar. Bu şiddet sahneleri biraz önce hocamızın da dediği gibi çok çeşitli tecavüzden adam öldürmeye kadar değişik biçimlerdedir. Yine araştırmalara göre haftada 400-500 dizi var çeşitli kanallarda ve bu dizilerin 200' den fazlası şiddet içerikli. Çocuk bunları izledikten sonra ne yapıyor ya da çocukta neler oluyor? Şiddet içerikli. Dizi ya da filmlerde saldıran hep haklı ve öldürdükçe, saldırdıkça insanların gözünde yüceliyor. İnsanlar saldırgan davranışları gösterdikçe sorunu çözebiliyor. Sonuçta, saldırgan olmazsanız ya da saldırıda bulunmazsanız sorunlarınızı çözemezsiniz. Saldırganlık toplumda sorun çözme davranışı olarak benimseniyor. Şiddet içerikli sorunların üç önemli etkisi var. Saldırgan davranışlarda artma, sinme ve duyarsızlaşma. Bir de yapılan araştırmalara göre şiddetin uzun zaman sonra ortaya çıkan etkisi var ki buna uykudaki etkisi deniyor. Bir başka deyişle nesilden nesile aktarılan etkisi. Saldırganlık ve şiddetle yaşamış bir nesil sorun çözmede saldırgan davranışları öğreniyor ve kendinden sonra gelen nesile bu davranış biçimlerini aktarıyor.

Çocukların nasıl etkilendiğini gösterebilmek için bazı örnekler vermek istiyorum. Bir gün 4 yaşındaki bir kız çocuğu mutfakta olan annesinin yanına koşarak gidiyor ve annesine, göğsünü göstererek, buramda bir bunaltı var diyor. Anne ne olduğunu soruyor, sen anlayamazsın bunu anlayan birine götür diyor. Öyküyü biraz derinleştirdikten sonra sabah çocuklar için gösterilen çizgi filmlerin arasında gece kuşağında gösterilebilecek olan bir filmin reklamının yapıldığını anlıyoruz. Dolayısıyla sabahın yedi buçuğunda bile eğer özen gösterilmezse çocuklar şiddet ya da müstehcen içerikli filmlerle karşı karşıya gelebiliyorlar.

Bir başka örnek, 10 yaşındaki bir kız çocuğu akşam üstü evde yalnız başına televizyon seyrediyor. Birden başının döndüğünü hissediyor ve babasına telefon ediyor. Babası geldikten sonra bayılıyor ve bu nöbetler bir süre devam ediyor. Çocuklar duygu ve düşüncelerini çoğu zaman davranışları ile anlatırlar, onların anlatım dili bu. Denetim olmadığı zaman kolayca kıskırılabilir ya da etki altında kalabiliyorlar. 12-13 yaşındaki çocukların gerçek bir cinsel ilişkiye girdiğine tanık oluyoruz, gazetelerde okuyor ya da televizyonlarda izliyoruz. Bu tür bir olay onların daha sonraki yaşamlarını etkiliyor. İyiler üzerine kurulmuş olan yaşamı zedeleniyor. 1997'de yayımlanmış olan bir araştırma şöyle bir kısır döngüden bahsediyor. Yazara niçin yazıyorsun diyorlar, yönetmen istiyor diyor. Yönetmene soruyorlar, network istiyor diyor. Eğer bir şeyler yapılması isteniyorsa bu kısır döngünün bir yerinden kırılması gerekmektedir. Bazen büyük kuruluşlara bazı şeyleri iletmek zor, toplumlara daha kolay. En kolay aile. Ailelerin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. Çocukların televizyon yayımlarını denetimsiz izlememeleri gerekir. Bu hangi program olursa olsun.

Biz Susam Sokağı'nda çalışanlar bir koşul koymuştuk. Koşulumuz

çocukların programları anneleri ile seyretmeleri idi. Çünkü çocuk herhangi bir şeyi anlamadığı ya da bilincine varamadığı, endişe duyduğu zaman yanındaki yetişkin ile bunu tartışmak fırsatını bulacaktı. Maalesef televizyon biz annelerin bazen kurtarıcısı olmakta. İkincisi ise tepki vermek, seyrettiklerine karşı tepki vermeyi öğretmektir. Bizler zor tepki veren bir milletiz Keşke beğenmediklerimize, hoşnut olmadığımız durumlara tepki verebilsek, çocuklara da bunu aktarabilsek . O zaman anlatım gücümüz de artar. Ben burada kesmek istiyorum. Arzu ederseniz daha sonra sorularla devam edebilirim.

Başkan: Sayın Hocamıza verdiği bu bilgiler için teşekkür ediyorum. Efendim üçüncü sorumuzu da yine çok değerli hocamız Naci BOSTANCI beyefendiye yöneltmek istiyorum. Sizin bu şiddet konusuna ilişkin görüş ve düşüncelerinizi alalım Buyurun efendim.

Prof. Dr. Naci BOSTANCI: Dün akşam televizyonda haberleri seyretmişsinizdir. Sakarya'da Sakaryaspor'un Erzurumspor ile maçı vardı. Masum bir maç değil mi? Ama öyle olmadı. Bazı Erzurumspor taraftarları cadde ortasında dövüldüler. Arabalarından çıkartılıp dövüldüler. Olay, kameralarca anında görüntülenmiş Bir kişinin ağır yaralı olarak hastahaneye kaldırıldığı belirtildi. Aslında bu çok özgün bir haber değil. Bugünlerde taraftarların birbirlerine uyguladıkları şiddet çeşitli olaylarla gündeme geldi, televizyonlar gösterdi. Biraz hafızamızı yoklarsak, televizyonların olmadığı zamanlara ait bu tür kanlı bıçaklı olaylar da hatırlayabiliriz. Mesela Kayseri-Sivas futbol karşılaşması gibi. Sanırım 1960'ların sonlarına doğruydı. Onlarca kişi ölmüştü.

Diğer taraftan yine her akşam haberlerde trafik kazalarını seyrediyoruz. Haberlerin değişmez bölümü haline geldi kazalar. Bir çeşit arkası yarın programı Görüntü aşağı yukarı aynı: Çarpılmış bir araba, ezik koltuklar, kırılmış camlar ve kanlar içindeki kurbanlar. Trajik görüntüyü feryatlar tamamlıyor. Vatandaş yaralıları kurtarmaya çalışıyor.

Bir başka hadise cinayetler. Her akşam haberlerin bir başka köşesini cinayetler oluşturuyor. Kim kimi öldürmüş, nasıl öldürmüş, niçin öldürmüş... Sadece televizyonda değil, gazetelerin de üçüncü sahifeleri cinayetlere ayrılmış. Tersinden düşünürseniz ne kadar korkunç, üçüncü sahifeyi ayırmış bekliyorsunuz, çünkü yarın orayı birisi dolduracak. Üstelik, eğer bu haberlerin eğitici bir yanı olduğunu okuyanların ders alacağını düşünüyorsanız, her gün aynı yerin doldurulmasına ait bu gizli beklenti tuhaf değil mi?

Her akşam haberleri izlerken, her sabah gazetelerin üçüncü sahifelerini, tabi daha kanlı-canlı cinayetler olursa birinci sahifelerini okurken aklımızı şu soru tırmalıyor: Medya şiddeti uyarıyor mu? Medya içimizdeki

canavarı mı ayartıyor?

Bu sorunun aklımıza takılması doğal. Hakikaten televizyonlar olayları öylesine bir dille aktarıyorlar ki, gerçekte olay karşısında nerede durduklarını kestiremiyoruz. Şok cinayet, inanılmaz olay, kanlı cinayet... Adeta lunaparkın kapısında müşteriye inanılmazı görmeye çağıran satıcının diliyle özdeşleşiyorlar. Bir bakıma mantık aynı: Daha fazla Müşteri sağlamak Olay ne kadar inanılmaz, ne kadar kanlı, ne kadar şok ise o ölçüde seyirci topluyorsunuz, o ölçüde insanları ekrana bağlıyorsunuz, ve nihayet o ölçüde daha fazla reklam almaya hak kazanıyorsunuz. Ne olacak? Daha müthiş cinayetlere, daha inanılmaz olaylara ihtiyacınız var. Eğer insanoğlu doğal halde bunu sağlayamıyorsa siz kullandığımız dille olayı o hale getirmelisiniz. Üstelik kanallar arasında rekabet var. Tam yeri geldi söyleyeyim, inanılmaz, şok, müthiş bir rekabet.

Şimdi bunu onaylamak mümkün değil. Bu dili, haberlerin takdim biçimini, görüntüleri ama sorun bu kadar değil ki. Hem de medyanın gösterdiğine bakıp şiddeti tanımlayabilme kolaylığı içinde değiliz "*Kahrolsun medya*" çok kolaycı bir yol. Medyanın buradaki yeri ne olursa olsun, nihayetinde o görüntüler, o olaylar, o mekanlar bizim içimizde değil mi, yani toplumun içinde değil mi bütün bunlar? O cinayetler, o trafik cinayetleri, o saldırganlık? Dışardan birileri gelip bu olayları, bu şiddeti gerçekleştirmiyor ki. Acaba biz insanoğlu ne yapsak da ötekilere karşı kendimizi koruyabilsek diye düşünelim. Failler de mağdurlar da bizim içimizde. Medya değiştirse de, biraz rötüş yapsa da, kendine has bir dille verse denihayetinde o ekrandaki biziz, yani biz insanoğlu.

Bakınız, mesela eskiden idam cezaları aleni şekilde infaz edilirdi. Herkes seyredebilirdi. Ankara'da yanlış hatırlamıyorsam 1950'li yıllara kadar infazlar Samanpazarı'nda yapılırdı. Halk toplanır ve seyredirdi. Sebep ne olursa olsun bir insanın öldürülme sahnesini niçin bu kadar seyirci çekiyor dersiniz? Bizde ve Avrupa'da bu tür infazlar ibret-i alem için yapılırdı. Siyasi otorite ahaliye mesaj verirdi. İbret-i alem için yapılması dahi anlaşılır ama ibret için alem olmak biraz zor anlaşılır.

Fransız düşünür Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu isimli kitabının girişinde sahifelerce süren bir infaz olayını anlatır. 1757 yılında, Damiens isimli bir baba katilinin infazı. O zamanlar öyle bir hamlede ölüm gerçekleşmiyor, kurban sabahtan akşama kadar süren bir uygulama neticesinde ölümler buluşuyor. Foucault'un anlattığı infaz, olayı gözleyen görevlilerin kayıtlarına dayanıyor. Şimdi ben burada bunları anlatmaya kalksam uygulanan şiddet dolayısıyla rahatsız olursunuz. Kerpetenle sökülen etler, yerlerine basılan kükürtler, kemiklerin kırılması ve nihayet atlara bağlanan kol ve bacakların

koparılması ve nihayet budanmış gövdenin, hala canlı olan gövdenin bir ot yığınının üzerine atılışı. İnfazın seyircisi yine halk. Her bir işkence ve kurban inanılmaz bir iççelikte. Seyircilerden biri kulağını dayıyor kurbanın ağzına ve fısıldayışını haykırıyor: "*Hazreti İsa Efendimiz bizi korusun* " diyor. Kurbanın ne söylediği niçin önemli ? Çünkü işkence görüyor, o acı altında insan ne yapar, bu merak ediliyor.

Düşünün şimdi burada tam burada bir idam cezası infazı yapılacak olsa kaç kişi dışarı çıkmak isteyebilir? Kaç kişi olayı görmek istemez? Belki bazıları dayanamayacağı için dışarı çıkabilir, ama akılları burada kalır. Merak edilen, kurbanın tam da o sırada ne hissettiği Çünkü hepimiz insanız ve onun ne hissettiğini görerek anlayabilmeyi umut ederiz. Tuhaf bir sempati arzusu değil mi?

Bir iki yıl önce televizyonlarda bir idam mahkumunun elektrikli infazını gösteren bir kaset gösterildi. Filmin finalinde mahkumun gözleri pişiyordu, ne odaklama, Müthiş reyting rekorları kırdı film Fakat sonradan bunun sahte bir film olduğu anlaşıldı. Acaba sahtekarlar niçin böyle bir sahtekarlığa başvurdular dersiniz? İnsanoglunun şiddet eğilimini istismar etmek için mi?

Aslında benzeri bir çok örnek verilebilir. Bunları niçin anlatıyorum, şunun için şiddet bizde, gündelik hayatımızda, toplumsal örgütlenmemizin bir şekilde içinde. Müstehcenlik de öyle şiddet ve müstehcenlik bizim paradoksal yanımız: Bir taraftan karşı çıkıyor ama diğer taraftan şiddete ve müstehcenliğe karşı ilgi gösteriyoruz. Bir taraftan eleştiriyoruz. Ama diğer taraftan şiddete ve müstehcenliğe ilişkin her tür görüntüye karşı aç bir iştahla bakıyoruz. Eğer hakikaten toplum şiddeti ve müstehcenliği reddetseydi, ekranlarının başına daha çok insan toplamak isteyen bu televizyonlar, daha çok okuyucuya ulaşmak isteyen bu gazeteler bu tür sahneler yayınlarmıydı?

Bu bir ikiyüzlülük diğer yandan önemli bir husus, şiddetin öyle çok kolay tanımlamayacağı. Şiddet ne? Tek tek olaylara bakarak bir fikir belirtebiliriz fakat olaylar gerçekte tek başlarına oluşmazlar. Arkalarında kompleks bir ilişkiler ağı vardır. Şiddet değil diye düşündüğümüz kimi olayların aslında şiddetin bir başka kategorisi olduğunu belki zamanla anlarız.

Herhalde içinizde araba kullananlar vardır. Kim trafikte şiddetin olmadığını söyleyebilir? Nasıl saldırgan, nasıl şiddet dolu kullanılıyor arabalar, görüyorsunuz. İlber Ortaylı hocamızın ifadesiyle, bir çok insan aslında neandertal insanı aşamasından homosapiens'liğe geçememiş görünüyor. Ayakları üzerinde durmayı öğrenmeden direksiyonun başına geçmişler. Nasıl araba kullandıklarını görmüşsünüzdür; tam da o trafik canavarı gibi

televizyondaki uyarıcı filmlerin tipi var ya, tam onun gibi.

Gündelik dilimizin içinde ne çok şiddet terimi var . Herhalde cinayetlerle mukayese edilemeyecek ölçüde "*seni öldürürüm, mahvederim, yok ederim*" bildirimleri kullanıyordur. Sonra bir ülkenin kahramanlık ruhunu pekiştirmek için geliştirilen dil de şiddet yüklüdür. Bunun sadece düşmana karşı bir şiddet gösterisi olduğu düşünülmemeli. Şişenin kapağı bir kez açıldığında cinin nereye uçacağı belli olmaz. Thomas Reddick isimindeki Amerikalı iletişimci, 1985 yılında Türkiye' de kitle iletişim araçları ve şiddet üzerine geldiği bir seminerde şunları söylüyor: "*Şiddet olaylarının savaşlarla da ilgili olduğu ortaya çıkar. Bir ülke savaşa girdiğinde, örneğin 30 yıl savaşları ya da 100 savaşları ya da ABD' de 1860'daki iç savaş sırasında sadece düşmana karşı değil aynı zamanda o ülkenin içerisinde vatandaşlarının birbirlerine karşı şiddeti de inanılmayacak ölçüde artmıştır. "Dünün dışarıya karşı savaşırken oluşan savaş ortamı, içeriye şiddet olarak yansıyor. Acaba Vietnam savaş sırasında ABD içindeki şiddet bundan nasıl etkilenmiştir?*"

Sonuçta toplum içindeki şiddet bir çok kaynaktan besleniyor. Bunların bir kısmını belki de biz masum kaynaklar, hatta haklı, gerekli unsurlar olarak görebiliyoruz. Şiddete karşı mücadele sadece medyadaki şiddete karşı mücadele olarak görülemez. Bu mücadele öncelikle toplumsal düzeyde verilmeli. Medenileşme bu değil midir zaten? Şiddetin yerine daha insani yöntemlerin konulması değil midir?

Tıpkı şiddette olduğu gibi müstehcenlik konusunda da tuhaf bir ikiyüzlülük içindeyiz. Kendimizi bilmeden kamusal anlatılar üzerine politikalar geliştiremez.

19. Yüzyılda, bir İngiliz lordu, My Secret Life diye kendi cinsel hayatını anlatan hatıratını yayınladı. Lordun kim olduğu bilinmez . Çünkü hatırat mahrem dünyadaki cinselliğe, müstehcenliğe aittir. O dönemde İngiltere'de normal kabul edilen cinselliğin ötesinde hayalleri, tasavvurları ve fiilleri de kapsamaktadır. Ama o Lord, bunları anlatırken, yer yer "*biliyorum ki, bunları sadece ben düşünmüyorum, ben yaşamıyorum, aslında bütün insanlarda varolan bir husus bu*" diyor. Diğer insanların mahrem dünyalarına ait de tahminlerde bulunuyor. Rousseau'nun İtiraflarında da benzer ifadeler görürüz. İtiraf ama başkalarınınca itiraf edilmeyenleri de kimi zaman kapsayan itiraf.

Müstehcen adlandırmasının sınırlarını çizmek de kolay değil. Çünkü sınırlar değişiyor. Sınırları kültürler değiştiriyor, sınırları zaman değiştiriyor. Sınırları, kamusal alandaki imajlarla mahrem dünyaların gerçekleri farklı çiziyor. Viktoryan dönemi İngiltere'sinin cinsellik anlayışıyla bugünkü İngiltere ne kadar farklı kabile hayatı yaşamış atalarımızın cinsellik anlayışıyla

bugünkü torunları da bu konuda farklı düşünüyor.

1960'larda çevrilen siyah beyaz, Yeşilçam filmlerinde öpüşme sahneleri olmazdı. Mümkün müydü böyle bir sahnenin seyircilerin önüne çıkartılması? Kadın ve erkeğin yüzleri duygulu gözlerin eşliğinde birbirine yaklaşırken ve nihayet yakın plandan dudaklar verilirken perde kararır. Bir başka plana geçilirdi. İma edilen bizim tahayyülümüze bırakılırdı. Gizli bir kamusalılık, *"Anlatamıyorum ama göndermemi anladığımı biliyorum"* muhakemesi. Şimdi çekilen filmlerimizde karartma sahneleri yok. Lüzum hissedilmiyor. Seyircisiyle yönetmeniyle, oyuncularıyla hepsiyle birden ve hepsi adına bazı sınırlar değişti galiba. 1950'li yıllardaki Hollywood filmlerinde de cinselliğin kamusal yanı oldukça muhafazakardı. Bizim siyah beyaz filmlerimizdeki gibiydi şimdi Sharon'lar, Lolita'lar, iş çıkırından çıkmış gözüküyor.

Ne olacak? Ne yapacağız? Şiddet ve müstehcenlik için sürekli değişen sınırlar olduğunu görüyoruz. Üstelik kamusal ve mahrem dünyaların sınırları da farklı. Üstelik toplum homojen değil, yani hepimiz bu konularla ilgili aynı kanaatte değiliz. Benim müstehcen bulduğumu bir başkası estetik bulabilir. Ne yapacağız, nasıl karar vereceğiz, sınırların nereden geçeceğine?

Bir kere siyasi otoritenin bu kararı verme, medya yayımları içeriğini belirleme hakkı olmamalı. Demokrasinin özü ahalinin rüşt ehli olduğunun kabulüdür. Ahaliye korunması gereken çocuk muamelesi yapılmamalıdır. Şiddet ve müstehcenlikle ilgili yayımlar konusunda toplumsal duyarlılık elbette geliştirilmelidir, ama bu toplumsal düzeydeki örgütlenmelerle, rıza inşa etme yöntemleriyle yapılmalıdır. İnsanlar aktif tavır almaya çağrılmalıdır. Seyirciler gazete ve televizyonlarla aktif diyalog içinde olmalıdır.

Kimi olaylarda bu diyalogun kurulduğunu yayın merkezlerinin santrallerinin kilitlendiğini biliyoruz. Şiddet ve cinsellik konusunda da toplumsal talepler yayın kuruluşlarına yansıtılmalı, bir anlamda yayın kuruluşları için bir geri besleme sağlanmalıdır. İçerik denetlenmesi ise insanların kendilerine bırakılmalıdır. Mesela Amerika'da V-chip'ler seyredilmesi istenmeyen programları kesen teknolojilerdir. Bu tür teknolojiler bireysel iradelere inisiyatif imkanı verir. Ancak kendi sınırları içinde, başkaları adına değil, başkalarını korunması gereken varlıklar olarak görerek değil. Çocuklarımızın seyretmesini istemediğimiz programları bu tür teknolojilerle sınırlandırabiliriz. Yapılması gereken budur, siyasi otoritenin de yapması gereken rüşt ehli vatandaşın kendi iradesine inisiyatif tanımak. Bunun için zemin oluşturmaktır. Teşekkür ederim.

Başkan: Biz de sayın Bostancı hocamıza verdiği bu değerli bilgiler

için teşekkür ediyoruz. Efendim bundan sonra TRT'nin kuruluş yıllarında beraber çalıştığımız çok değerli arkadaşım Ertan Karasu' ya söz vereceğim. Ertan Karasu kardeşimiz TRT'de çok önemli görevler üstlendi. Daha sonra özel televizyonlarda da önemli görevler aldı. Dolayısıyla hem kamu televizyonu hem de özel televizyonda çalışmanın verdiği bir birikimi var. Şimdi şiddet konusunda sayın Karasu'nun görüş ve düşüncelerini alalım. Buyurun sayın Karasu

Ertan KARASU: Teşekkür ederim sayın Başkan. Önce böylesine bir paneli düzenleyen Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığına çok teşekkür ediyorum. Hem Sayın Bakana , hem bakanlığın çalışanlarına ve hem de katkıları olan bütün konuşmacılara teşekkür ediyorum. Ben bir şiddet ve müstehcenlik uzmanı değilim, bir televizyoncuym. Televizyonlardaki yayınların adil ölçüler içerisinde ve bize önerilen saatlerde yapılması lazım geldiğini ve belirli ölçüler içerisinde de gerçekleşen olayların kamuoyu tarafından bilinmesini istiyor, yani, kamuoyunun haber alma özgürlülüğünün sağlanmasından kendimi yükümlü tutuyorum.

Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığına çok teşekkür ediyorum. Çünkü, bu güne kadar çeşitli araştırmalar yaptı. Bunlardan bir tanesi "Aile İçi Şiddetin sebep ve Sonuçları" diye bir kitaptı. Daha sonra da "Türkiye'de Televizyon ve Aile" diye 1993'te yapılmış bir araştırması var. Bu araştırma 1993'ten sonra kurulan özel televizyonları ve daha ziyade ATV, KANAL D ,HBB televizyonları kapsamaktadır. Ancak hemen bir şey söyleyerek başlamak istiyorum. Sözlerime araştırmanın şiddet başlıklı bölümünde medyaya bakılırken televizyonlarda yapılan bir belirleme var. "Türk televizyonlarında şiddet ve saldırganlık Dünya televizyonları kadardır." Bu bakanlığın tespitidir. Yani, dünya televizyonları bu işi nasıl yapıyor ise biz de öyle yapıyoruz anlamı çıkıyor buradan.

Ben konuşmanın başında özel televizyonları savunacağım dedim ama, asla yanlış savunmayacağım. Bizim hatalarımız, bizim yanlışlarımız yok mu ? Onları da samimiyetle dile getirmeye çalışacağım. Şiddet konusunda da şunu söyleyeceğim. Aile içi şiddetin çok önemli ve yaygın bir problem olduğu, ülkemizde de yoğun olarak yaşandığı bu araştırma ile desteklenmektedir deniliyor. Yani, şiddet Bostancı hocamın da dediği gibi bizim toplumun içerisinde bizzat mevcut. Bunun böyle olduğunu biz de görüyoruz. Yani, esasında bu işten yavaş yavaş şikayetçi olmaya başlıyoruz. Ayşe Hocama hak vermemek de elde değil. Tabii o her gün bu olayları yaşıyor. Biz de aynı şikâyetleri alıyoruz. Ama biz bir yerde yayıncıyız. Daha soğukkanlı düşünmek mecburiyetindeyiz. Biz böyle vakalarla sık sık karşılaşmıyoruz. Önümüze o çocuk da gelmiyor. Onun kadar duyarlı olamıyoruz. Bu konuda . Üstelik de biz birer ticari televizyonuz. Yani bir yerde sağından solundan bazı ilkeleri delerek, daha çok seyredilmeye ve daha çok reklam almaya ihtiyacı olan kuruluşlarız.

Hemen Kanal D'den bir örnek vereyim. Kanal D'yi savunuyor değilim. Diğer televizyonlarımız da böyle yapıyorlar. Özellikle şimdi. Sayın Başkanın, Ali BARANSEL'in başında olduğu TGRT ve diğer televizyonlar başlangıçtan bu güne kendilerine çeki düzen vermişlerdir. RTÜK'na biz de şükran borçluyuz. Çünkü, RTÜK elindeki geniş imkanlara rağmen daha objektif ve bizlere daha nasihatçı davranmaya çalışıyor. Özel televizyonları tahrip etme gibi bir duyguya kapılmıyor. Aksine yol gösterici, düzeltici ve düzenli olmaya çalışmıştır.

"Kanal D program Yapımcılarına" diye bir bildirimizde şunlar var. "Şiddet haberdır ve yaşadığım çağın bir gerçeğidir ama haberdır. Ben haberi düşünürken bunun içinde şiddet var mı yok mu diye düşünemiyorum. Ancak, şiddetin ekrana nasıl yansıtılacağı önem taşır. Şiddetin verilisinde duygu sömürsünden, insanları dehşete düşürecek sahnelerden kaçınmak gerekir. Korkunç, bozulmuş ya da yanmış ceset, patlamış kafatası, kopmuş kol, dağılmış bağırsak ve iç organlarının gösterilmesi uygun olmaz. Özel yaşamın ölümden sonra da devam ettiği unutulmamalıdır. Yaralı ve ceset görüntüleri çok dikkatle kapatılarak verilmelidir. Ölümden sonraki görüntüler çok gerekli olduğu durumlarda uzak plan ve örtülü olmalıdır. İntihar... İntiharı hiç vermeyelim diyoruz. *"Cinsellik ve Pornografi, yani, cinsellik de hayatın vazgeçilmez bir öğesidir. Cinselliğin ele alınışı sırasında toplumun edep ve haya duygularını incitmemesine dikkat etmek gerekir. Erotizmin sınırlarını aşan, cinsel sapıklıklara özendiren ya da merak uyandıran görüntüler yayınlanamaz. Erkek erkeğe ya da kadın kadına cinsel birleşme görüntüleri hiçbir şekilde gösterilemez. Büyüklele küçüklerin cinsel ilişkileri, sübyancılık, nekrofil ve zoofili ekrana getirilemez. Çocuklarla ilgili haberlere de özel bir özen gösterilmeli. Çocuklar, ailelerine karşı tanıklık yapmak gibi ağır bir sorumluluk yüklenmemeli, suç işlemiş çocuklar ya da suç kurbanı olmuş çocuklar adları ve yüzleri saklanarak ekrana getirilmeli. Duygu sömürsü hiçbir şekilde mazur görülmez."* İlkelerimize epey yanlış yaptıktan sonra varabildik ve Eylül ayından beri bunu uygulamaya devam ediyoruz.

Ondan evvel bütün bu yanlışlıkları biz de yaptık. Şimdi bunun böyle olması lazım geldiğine inanıyoruz. Ve haberlerde de büyük çoğunlukla dördüncülüğe düşüyoruz. Biz kendimize dört büyük televizyon diyoruz. AGB'ye girmiş olan televizyonlar. AGB dışındaki televizyonlarımız da büyüktür, doğrudur. AGB ölçümüne girmiş televizyonlarda biz bu ilkeleri vermeye devam ediyoruz. Ama dördüncü sıraya düşüyoruz. Yani , bunlara yeterince uymayan televizyonlar bizi geçtiler. Ama biz bunda ısrar edeceğiz ve bu alışkanlığı kazandırmaya uğraşacağız.

Başkan: Sayın KARASU, ben bu noktada bir şey söylemek istiyorum. Siz yine bu şekilde yapmaya devam edin. Ben inanıyorum ki yayın kuruluşları

için önemli üç unsur var. Birincisi itibar, ikincisi, güvenilirlik, bir de saygınlık. Bu üç unsur gelecekte kazanacaktır. Şu anda o izleme oranları yüksek görülen televizyonlar gelecekte kendilerini bu çizgiye çekmeye mecbur kalacaklar. O bakımdan sizi kutluyorum.

Ertan KARASU: Teşekkür ediyorum Sayın Başkan Esasında biz buralara yanlışlardan geldik. Matkapla nasıl adam öldürülüyor kanal D de gördüm. Bir Çin filminde Karate sporları yapıyorlar ve bir adamı da matkapla öldürüyorlar. Bunu da saat 9.00 gibi çocukların televizyon seyrettiği bir saatte yayınladık. Bunlardan kendimiz de çok rahatsız olduk. Aldığımız tepkiler yani RTÜK'ün kapatması, sayın başkan beni bağışlasın, bizim için gerçekten çok utandırıcı bir şey ama çok objektif olduğu da söylenemez. Bu konular sübjektif konular. RTÜK bizi 14 defa kapatma kararı almış, 10'u yargıdan dönmüş. Biz dört defa kapandık. Bunu söylemeden geçemeyeceğim.

Tabii bu yargının içerisinde idari yanlışlıklar da var. Ama RTÜK de çok baskı geldiği zaman çok kızıyor, az geldiği zaman da az kızıyor. Çok kızdığı zaman duygusal davranabildiği oluyor. Ama biz yine de münasebetlerimizden memnunuz. İkinci bir defa söz verecekseniz televizyon sistemlerinden bahsetmek istiyorum. Bu arada sözümü tamamlamadan şunu söyleyeyim. İçimizde bilmeyenler vardır diye kısaca anlatmaya çalışacağım. AGB nedir? AGB reklam verenler ve reklam aracı kuruluşlar ile televizyonların ortaklaşa kurdukları, resmi olmayan bir oluşumun, ihale açarak getirdiği bir ölçüm sistemidir. Nedir bunlar? Parasının büyük çoğunluğunu da özel televizyonlar verir. Reklam veren şirketler "*biz reklamı vereceğiz, nereye, ne şekilde vereceğiz*" onu bir görelim derler. Siz %85'ini karşılırsınız. %15'ini de reklama aracı olanlar karşılar. Dolayısıyla %85'ini biz özel televizyonlar aramızda katlanarak veririz.

Burada amaç; reklam verenin hangi saatte, reklamı nereye vereceğinin elde edilmesidir. Sistemin 2300 deneği vardır. Paper milter dediğimiz aletlerle bunlar genellikle reklam verenin satmak istediği terimleri yerleştirilir. Bu nasıl bulunur? Anadolu Üniversitesinde ailenin sosyolojik yapısını inceleyen ve araştırma ekip vardır. Reklam verenlere bunu götürür, "ailenin yapısı budur" der. Türkiye'de nüfus şöyle dağılmıştır, büyük şehirlerde şuralarda yaşamaktadır. Bunun üzerine reklam verenler aletleri belirlenen yerlere koydurtmaktadır. Etkilenme oranlarına göre, hangi saatlerde hangi televizyonlar fazla seyrediliyorsa, buna göre oraya reklam plase etmeye çalışmaktadırlar. Yapılan bu araştırma çok doğru bir araştırma değildir. Toplumun bütün kesimini ilgilendirmektedir. Ben birinciyim, o ikinci, o üçüncü dediğimize bakmayın. Bu bizim övünmemiz için yapılmış bir araştırma değildir. Bu reklam verenlerin reklamı plase etmeleri için yapılmış bir araştırmadır. Toplumun yapısına ne kadar sağlıklı Bakmaktadır. Bu konuda da zihninizde değerlendirmeler yapabilmemiz

için bilgi vermeyi yararlı görüyorum. Çok teşekkür ediyorum sayın başkanım.

Başkan: Sayın Karasu'ya biz de çok teşekkür ediyoruz. Özellikle rating konusuna ilişkin özet bilgisi gerçekten yerindeydi. Bu meselenin mutlaka sağlam ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekiyor. Bu çözümlendiği sürece sorumlu, seviyeli örnek yayınlar konusunda, inişler ve çıkışlar konusunda gidip geleceğiz.

Hem RTÜK'de bulunduğum süre içerisinde, hem de şimdi, bir özel televizyonda görevli olmama rağmen meseleye çok objektif bakmaya çalıştım. Kişisel inancım bu ölçümlerin RTÜK tarafından yapılmasında yarar olacağı şeklindedir. O zaman göreceğiz televizyonlar, bir derleme, toparlama sürecini yaşayacaklar. Yayınlar da çok daha çağdaş bir çizgiye kavuşacak diye düşünüyorum. Efendim bu, birinci turdaki son konuşmamız olacak. Sayın Ayşe ÖZGÜN hanımefendiye bir soru yöneltmek istiyorum. Bazı medya kuruluşları şiddet içeren programlara geniş yer verme çabası içerisinde görünüyorlar. Bu neden kaynaklanıyor? İzleyicinin isteğinden mi, yoksa rating dediğimiz meseleden mi kaynaklanıyor? Siz uzun yıllar özel televizyonlarda çok başarılı programlar yaptınız. Çok geniş bir seyirci kitlesine sürekli hitap ediyorsunuz. Seyredilen ve güvenilen bir kişiliğiniz var. Bu konuda sizden bilgi rica ediyorum. Buyurun...

Ayşe ÖZGÜN: Teşekkür ederim Sayın Baransel. Sorunuza cevap vermeden önce şunu belirtmek istiyorum. Sayın Ali Bey beni bu panele davet ettiği zaman, samimi olarak itiraf ediyorum, bu konuda hiçbir araştırma yapmamıştım. Televizyonda şiddet içeren programlar çocuklar üzerinde ne denli etkiliydi? Konuya bilimsel olarak girmek istedim. İnternet'te konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapınca, bu konu hakkında dünya üzerinde bir tek .. sadece bir adet. kapsamlı ve bilimsel bir araştırmanın yapılmış olduğunu gördüm. Bundan başka iki araştırmanın da Amerika'daki televizyon program üreticileri tarafından gerçekleştirildiğini öğrendim. Birinci çalışma 1960 yılında başlamış... iki gruba ayrılmış, 8 yaşındaki denek çocuklar üzerinde gerçekleştirilmişti. Birinci gruba, şiddet eylemi ve sözleri ihtiva etmeyen programlar izlettirilirken, ikinci grup çocuğa şiddet içeren programlar izlettirilmişti. Araştırmalar 1971.. 1981 ve 1994 yıllarında devam etmiş ve şu netice çıkmıştı. Her iki grup çocuk küçük yaşlarda herhangi bir şiddet eylemi göstermemiş... ancak şiddet programları izleyen çocukların bir bölümü 19-20 yaşlarında şiddete başvurur davranış biçimleri göstermişlerdi.

Elimizdeki tek basamaklı çalışma budur. Böyle bir çalışmanın ne kadar güç olduğunu da takdir ediyoruz. Çünkü dünyada en çok izlenen, aranan, televizyon ve sinema programlarının hazırlandığı Hollyw ood stüdyolarında, bir yılda 100.000.000 saat i kapsayan program üretimi gerçekleşmektedir ve tabii ki

her birinin bilimsel takibi zordur. Program üreticilerinin hazırladığı iki araştırmaya baktığımız zaman ise, şöyle bir netice ile karşıyoruz... Evet televizyonda şiddet içeren programları izleyen çocuklar olumsuz yönde etkilenmekte ve şiddete yönelik davranış biçimlerinde bulunabilmektedirler; ancak, bu tür davranış biçimlerinin temelindeki nedenler tek bir kaynak olmayıp çeşitli olumsuzlukların birleşmesiyle negatif davranış biçimi etkisi yaratmaktadır. Bireyin toplumda gösterdiği şiddet eyleminin sebeplerinden bir tanesi televizyonda izlemiş olabileceği şiddet içeren türde programlardan kaynaklanabilir. Ancak bunun oranı % 10'dur. Şiddet eylemine yol açan diğer etkenler fukaralık, yetersiz eğitim düzeni, parçalanmış aile yapıları, etnik ayrımcılık, devletlerin uyguladığı silah satış politikaları, alkol ve uyuşturucu bağımlılıkları vs. Yüzde 10 çok düşüktür. Üzerinde durulmamalı demek istemiyorum... Yüzde 1 bile çok önemlidir... Ve daha tedbirler alınmalıdır.

Ben BBC'yi yakından izlemiş... Amerika'nın televizyon kanallarında bizzat program yapmış bir kişi olarak diyorum ki; TV'de şiddet bireyleri suç işlemeye teşvik etmektedir. Bunu kabul etmemiz gerekir. Ancak, şiddet çok değişik şekillerde de uygulanabilmektedir. Örneğin; RTÜK başkanımız... Sayın İbrahim hocam, çok konuşuyorsunuz ama teşbihte hata olmaz derler... düşünüyorum da... "sizi yasa ile kapatırız" demekte bir şiddet eylemi oluyor mu? Günde 24 saat, haftada 7 gün yayın yapan bir kanala, herhangi bir programda bir yanlışlık tespit edildiğinde o kanalı tüm gün kapatmak yerine, sırf o programı ve yapımcılarını cezalandırmak daha uygun olmaz mı? Türk toplumuna gelince, genel olarak konuşuyorum, aile ortamlarında şiddet içeren sahneleri ele alalım. Bunların çocuklar üzerindeki etkileri araştırıldı mı? Devamlı şiddet yaşayan, onun altında ruhen çökerek büyüyen bir çocuk toplumu var Türkiye'de. Babası annesini döverken, çocuğun ruhunda telafisi mümkün olmayan ne gibi yararlar açılmaktadır. Bu araştırılıyor mu? Zaten tapusuz arazilerde kurulan gecekondu üzerinde, yandaki komşusu 20 santim bahçesinden toprak çaldı diyerek birbirini kurşunlayan veya bıçaklayan bir toplumda büyüyor çocuklarımız. Çok şükür medyamız bu gerçekleri bize yansıtıyor. Zevkle değil ancak öğrenmek için okuyorum bu haberleri. Çünkü büyük kentlerin gelişmiş yörelerinde doğmuş olan bizler gecekondu muhitlerini gezmemekteyiz. Ülkenin en ücra köşelerinde yaşanan zorluklardan bihaber. "*Fransız turistleri*" gibi yaşamaktayız ülkemizde. Benimde dahil olduğum bu "turist" durumu beni çok üzüyor. Programlarının çoğu böyle konuları içeriyor. Tanımaya ve tanıtmaya çalışıyorum birbirimizi birbirimize.

Bence, araştırılması gereken. TV'deki şiddet sahnelerinden çok daha önemli konular var ülkemizde. Örneğin, jenerasyonlar dan beri tarikatlara bağlı bir aileye doğmuş bir çocuğun, büyürken beyninde ne gibi çelişkiler geliştirdiği hiç incelenmiş midir? Mesela Artvin veya başka bir ilimizin kasabalarında, ilkokulu bitirir bitirmez evlenmenin norm olduğu yörelerde, genç kızlarımızın

çaresizlik ve ümitsizlikleri hangi boyutlardadır? Benim programlarıma konuk olan bu tür kişiler, gerektiğinde maskeler giyerek sorunlarını dile getirmeye çalışmaktadırlar.

Davranış biçimi "öğrenilir". Bu sebeptendir ki TV' de bize yansıtılan davranış biçimlerinde "saygı ve sevgiye" çok yer vermeliyiz. Küstahlık, kaba ve saygısız davranışlar dizilerde yansımamalı. Hatırlarım, bu TRT'nin tek kanal olduğu dönemlerde bile mevcuttu. Şimdi özel kanallardaki çalışmalarda alabildiğine artarak devam etmekte.

Seviyeli, saygın bir dizi yapılamaz mı ülkemizde? Muhakkak tokat, dövüş, küfür mü gerekmektedir? Bence değil. Bunu ispat etmek için ACA yapım şirketi olarak bir dizi hazırlamaya karar verdik. Ülkemizin belli başlı senaristlerini davet ettik. Konuyu belirttik. Bir hafta 10 gün sonra o konuda hazırladıkları senaryoları bize getirdiler, inanınız bana, hepsi aynı tonda, aynı düşük seviyede. Adeta fotokopi gibi birbirine benliyordu. Niçin bu şekilde yazdıklarını sorduğumuzda hepsi aynı gerekçeyi verdi: "Türk halkı bundan hoşlanır!" Bu durumda, senaryoyu biz yeniden yazdık. Çekimlere geldiğimizde başka bir sürpriz bizi bekliyordu. Yönetmen ve oyuncular aynı fikirdeydiler. Sanki bir kuyu... nereye yapışsanız eliniz kayıyor... Ancak... zorda olsa... "gururları kırılrsa da" duruma müdahale ederek seviyeli ancak, heyecanlı bir komedi dizisini çekmeyi başardık. Dizimizin birinci bölümünüzü götüreceğimiz televizyon kanal yöneticileri de eminim "Türk halkı bundan hoşlanmaz, şundan hoşlanmaz, şundan hoşlanır diyeceklerdir. İnşallah onları da ikna ederiz.

Çocuklarımız kadar önemli hiçbir varlığımız yok. Onları kundan itibaren. O saniyeden itibaren. Saygı ve sevgi ile büyütmeliyiz. Mahsulün verimi artsın diye bin bir türlü tohum çeşitlerini en iyi şekilde geliştirmeyi biliyoruz. Bunu çocuklarımız için de yapmak mecburiyetindeyiz. Gerekirse onları pamuklar içinde büyütmeliyiz. Birçok programımın da bu konuyu işliyorum. Canlı örnekleri konuşturuyorum. Allah ...bizi kediden köpekten. kuştan ayıran bir beyinle donatmış. "Babam annemi döverdi. Ben de eşimi döverim" zihniyetimizden ancak beynimizi kullanarak kurtulabiliriz. Bunu yapmak mecburiyetindeyiz. Ülkeler... teknolojiyle, o teknolojiyi geliştiren... kullanabilen bireyleriyle ilerleyebilmektedir. Çocuklarımızı evde ve eğitim sisteminde saygı ve sevgiyle yetiştirebilirsek... Türkiye'nin önüne başka hiçbir toplum geçemez. Dünyayı gezmiş... Diğer çocukların ellerindeki rahatlıkların yarısı onlara verilse, kendine güvenleri arttırılrsa, yaratıcı ruhları hoşgörü ve saygı ile beslense bakın bakalım dünya çapında kaç sanatçı... sporcu... bilim adamı ve kadını yetiştiriyoruz. Teşekkür ediyorum.

Ali BARANSEL (BAŞKAN): Özgün hanımefendiye çok teşekkür

ediyoruz. İnşallah bu duygu ve düşünceleri kendi çalıştığı kanal da hayata geçer diye temenni de bulunuyoruz. Efendim, ikinci tur sorularımıza geçeceğiz. Bize öngörülen süre saat 13:00'de sona eriyor. Şimdi ikinci turda, sayın konuşmacıların yarım kalmış yahut da tam olarak söyleyemedikleri bazı görüş ve düşüncelerine imkan tanımak amacıyla, sorudan daha çok son söz diye nitelenen bir yaklaşım içerisinde meseleye açıklık getirmeye çalışacağım. Yine ilk sözü çok değerli hocamıza veriyorum. Sayın hocam bu konudaki son sözlerinizi alalım. Buyurun efendim.

Prof. Dr. İ. Agah ÇUBUKÇU: Efendim teşekkür ediyorum. Sayın Baransel'in başkanlığında panele katılmanın da ayrı bir mutluluğu car. Onu da burada kadirşinaslık olarak ifade edeyim.

Efendim sayın Karasu'ya teşekkür ediyorum. Haksızlık gösterdi, bizim belli çizgilerde artık medyayla RTÜK'ün iyi anlaşmaya gittiğini vurguladı, teşekkür ederim.

Bizim mahkemede kaybettiğimiz konulara gelince küçük bir açıklama yapacağım. Genellikle cinsellik konusundaki davaları kaybediyoruz, davayı gören zat kişiler bunu sinemada da seyrediyor, onun için pek mahzuru yok diyor. Zamanla yine o konularda ortak çizgide buluşabileceğiz. Demin oranlar söylerken ben total yekunu, sonucu vermedim. Şimdiye kadar RTÜK kurulduğundan beri televizyonlar 139 kez uyarılmış, 76 kez de geçici durdurma cezası verilmiş, radyolar 99 kez uyarılmış, 36 kez uyarıcı durdurma cezası verilmiş. Sayın Baransel'in dokunduğu nokta eğer, RTÜK' rating konusunda yetki verilirse yasaya bazı ilaveler Anayasa Komisyonu'nda Yasa teklifi var, kabul edilirse RTÜK bunu yapma gücündedir. Ayşe Hanımın haklı olarak benim de katıldığım görüşü var-kapatma çok serttir diyor. Serttir ama bu yasanın gereği, TBMM'nin işi, biz onun için ilgililere başvurduk dedik ki bunu biraz yumuşatalım, araya para cezası konulsun dedim, yetkililer de buna sıcak baktılar. Sanırım Kanun teklifinde bu da var. Ama sonunda yine kapatma da olacak. Ama siz ABD'de bulundunuz, öyle para cezaları var ki sonunda yayın kuruluşu kendiliğinden kapanmak zorunda kalıyor. Efendim yine öz bir noktada şunun üzerinde durmak istiyorum. Medya kültürü oluşturur. Bu fevkalade önemli ve kültürün içinde de gençlere yol gösterecek sanat, felsefe, dil, ve tarih fevkalade önemlidir. Şimdi efendim birkaç örnekle şiddet açısından tarih üzerinde durmak istiyorum. Çünkü tarih bize yönümüzü gösterir. Karanlıkta aydınlığı görmemizi, tecrübelerden yararlanmamızı sağlar, ister batı tarihini alın, ister Türk tarihini alın, ister Arap tarihini alın. Görüyorsunuz ki şiddet ile doludur. Bu şiddetler hiçbir zaman topluluklara mutluluk vermemiştir. Batı toplumundan başlayayım. 1572'de bir gecede Paris'te 4000 Protestan öldürülmüştür. 1492'de İspanya'dan Yahudiler kovulmuş, gidecek ülke bulamamış, Osmanlı hoşgörüsüyle bunlara kucak açmış İstanbul ve Selanik'e

yerleştirilmiştir. 8. Y.Y. da Bizans İmparatoru III. Leon ülkesinde bulunan bütün Yahudilerin öldürülmesini emretmiş ve bunlar Hazar Türklerine sığınmışlardır. Yine onlara kucağını açan bizim Türkler olmuştur. İslam'ı alalım, Arapları görelim. Peygamberimizin vefatından sonra 4 halife dönemi geliyor ki bunların üçü öldürülmüştür. 4 halifeden sonra savaşlar başlıyor. Yani bizim bugün büyük bir saygıyla andığımız hürmet ettiğimiz o ulu kişiler birbirini öldürmüştür. Bu tarihi vakaları da sebepleriyle birlikte göz önünde tutmak gerekir. Bir Cemel vakasında sevgili peygamberimizin eşi ile damadı savaşmış 7 bin kişi ölmüş bir o kadarı da yaralanmış. Hz. Aşşe'yi diri tutmak içinde devenin bacakları kesilmiş ve öylece sağlıklı alınabilmiştir. Şimdi bir Sıffin savaşında 40 bin Müslüman ölmüş, peygamberimizin yakınları dahil bunlara. Ve şimdi biz bunları anarken her iki tarafa saygı gösteriyoruz. Ama benim kanaatime göre bir tarafta kabahat daha fazladır. Tarihçiler bunları araştırıp söylesin. Nihayet biliyorsunuz başa Emeviler geçti. Emeviler Ehlibleyette zulmetti. Abbasiler zulmetti. 750 de Abbasilerde iktidara gelince Şam' da 750 bin kişiyi öldürdüler. Hatta Emevi Hanedanın önde gelenlerinin kemiklerini mezarlardan çıkartıp kırdırdılar. Daha sonra FatimîAbbasi kavgası başladı. Batini teşkilatlarına destek verdi. Fatimîler terör örgütü oluşturdular.

Şimdi bizim Osmanlıda kanunnameler de kardeşini öldür demiştir. İslam da günah ama devletin selameti için bu konmuştur. Celali isyanları olmuştur. Kuyucu Murat cesetlerle doldurmuştur kuyuları ve onun için kendine Kuyucu Murat denmiştir. Bunları, bu kısa örnekleri niçin veriyorum? Tarihi iyi okuyalım, istiklal savaşını çocuklarımızı iyi okutalım. Sevr'in ne demek olduğunu çocuklarımıza iyi okutalım o zaman bölücü yayın da olmaz. Ülkeyi huzursuz edecek yayınlara da daha çok sınır gelir ve gençler de daha şuurlu vatana, millete, bayrağa saygılı yetişir. Son söz olarak şunu arz ediyorum.

Bir tarihte Japonya'ya gitmiştim. Hep dikkatimi çekerdi 1850'lerde oralar da batılılaşmaya başladı, bizde 1839'dan sonra hızlı bir şekilde Batılılaşmaya başladık ve Japonlara sorum şu oldu; biz bu işe beraber başladık ama siz bizi geçtiniz teknolojide, şu adalara sıkışmışsınız , Türkiye'nin yarısı kadar toprağınız var, nüfusunuz iki misli ama dolarlarla oynuyorsunuz. Bu gelişmenin sebebi nedir? Bana cevapları şu oldu; biz ikinci dünya savaşında çektiğimiz sıkıntıları, zelil alçak duruma düştüğümüzü iyi idrak ettik ve bu tarihi gençlerimize iyi okuttuk, onun için milli bilinçleri güçlü yetişti ve çalışmayı öne aldılar, demişlerdir. Teşekkür ediyorum.

Başkan: Sayın hocama, sayın başkanımıza biz de çok teşekkür ediyoruz. Efendim sizin sözlerinizi alalım.

Prof. Dr. Ayşe YALIN: Ben birkaç şey söylemek istiyorum efendim. Gerçekten, sayın Ayşe ÖZGÜN'ün söyledikleri çok doğru, ben de ifade

etmişim. En önemli etkisi uykudaki etkisi, yani geç etkileri. Türkiye'de yapılmış bazı araştırmalar var. Bizde de şiddet ile ilgili desenleri düzgün, analiz tetkikleri iyi, anlamlı sonuçlar vermiş bir yığın araştırma var. Tabii ABD'deki araştırmalar 1950'ler de başlamış, biz bazen geç başlıyoruz. Geç başladık ama sonuçlarımız var Bugün elimizde batı kaynaklı otuz yılı aşkın takip araştırmaları var. Bu Amerika'daki bir araştırma, gerçekten oran %10'dan daha yüksek, uykudaki etkisi oranı (Ben size daha sonra o araştırmayı gönderebilirim). Oran%10-15-8-5 hatta 3 olsun, yüzde olarak küçük bir oran değildir. Efendim, hele de etkilediği bir grubun çok küçük bir yaş grubu olduğu düşünülürse %10 çok büyük bir rakamdır. Ancak şunu katiben söylemek istemiyorum, televizyon yayınlarında hiçbir zaman bu tür programlar olamasın, bazı programlar insan özelliklerimizin gizli taraflarını zaman zaman doyuruyor olabilir. Benim söylemek istediğim şu; çocuklarımızın anlayamadığı, bilemediği değerlendirilemediği materyale ve onda şaşkınlık yaratan şiddet ve cinsel içerikli filmlerin ve dizilerin çocuklarımızın izlediği sürenin en aza indirilmesidir. Hiçbir TV Kanalına engel koyamazsınız, belirli saatlerde tabii gösterecekler. Efendim bugünkü konumuz şiddet ve müstehcenliğin çocuk ve aileye etkisi. Türkiye de işlenecek çok konu var. Aile içi ilişkileri işleyebiliriz, göçü işleyebiliriz, çocuk yetiştirme biçimlerini işleyebiliriz. Ancak bizim bugün konumuz çok özel bir konu bu konu, üstünde düşünmemiz gerekir. Bakınız tüberküloz mikrobuyla bugün burada karşılaşsak kaçımız tüberküloz oluruz. %100'müz değil. Hepimizi etkileyen bazı faktörler var. Çocukları da. Bunlardan en önemlisi aile içi ilişkilerin sağlığı, aile içi ilişkilerin olmayışı, ailenin ekonomik sorunlarının olmayışı ailede alkolizmin olmayışı bunlar belirli değişkenler. Ben biraz gerilere gitmek istiyorum. Televizyonların Türkiye'ye geldiği zaman herkesin televizyonu alacak gücü yoktu, komşulara gidilirdi. Komşular bu durumdan ne kadar mutlu idi bilemiyorum? Ama çok keyifli seyrediyorduk. Hep birlikte sokakta bir gün yürürken üç-dört okul çocuğunun şarkılarına kulak misafiri oldum. Televizyondaki reklamlarla ilgili şarkılar söylüyorlardı. Önce çok hoşuma gitti, ne kadar çabuk güzel öğreniyorlar diye düşündüm. Ancak şikayetler gelmeye başladı. Çocuklarda yeme sorunu, uyku sorunu gibi sorunlar başlamıştı ve aileler bunlarla baş edemiyordu. Çünkü ev halkının düzeni bozulmuştu. Televizyona bağlı olarak yeme ve uyku saatleri değişmişti. Masalar kalktı, tepsisini alan televizyonun karşısına geçti. Evlerde iletişimsizlik arttı, televizyonun açık olduğu saatlerde çıt çıkmamaya başladı. Baş köşeye televizyon yerleştirildi. Ve ninelerimizin, dedelerimizin yerini aldı. O susmadık ça hiç kimse konuşmadı. Ona tabii olarak yaşamaya başladı, çocuklar da bizlerden ayrı yaşamaya. Ekonomik gücü yüksek olan ailelerde şimdi birden fazla televizyon var. Çocukların denetim kalktı. Belki başlangıçta bu ekran çok hoş şeyler verdi, ama biz, maalesef sadece biz değil tüm televizyon izleyenler nasıl seyredeceğimizi bilemiyoruz. Nasıl seyredeceğimizi belli öğretmek lazım. Yoksa hakikaten şiddete olacak, cinsellikte olacak. Ama çocuklarımızın anlamadığı, algılamadığı, onları zor duruma düşürmeden

verilmesi lazım ki çocuklarımızı etkilemesin. Onun için Televizyon kanalları programlarını yaşa özgü sorunları düşünerek yapmalıdırlar. Çok teşekkür ederim.

Başkan : Evet sayın Bostancı hocamızın sözlerini alalım.

Naci BOSTANCI: Teşekkür ediyorum. 17. Yüzyılda Fransızların parolası, tiyatro um mundi, yani hayat bir oyundur. Oyun yani dramatik şekilde yaşadığımız bir süreç. İyiler ve kötüler, güzeller ve çirkinler, cennet ve cehennem. Birini kaldırdığımızda diğeri de anlamını kaybediyor. Bu söylediğim çok bilinen bir paradokstur mutlaka ama buradan hareketle şöyle bir TV yayıncılığı düşünün, her akşam haberlerde ahalinin mutluluk hikâyeleri anlatılıyor. Bugün Belgrat ormanlarında eğlenen insanlar güzel bir gün geçirdiler. Balık tutan yürüyüş yapan, eğlenen insanlar. Mutlu bir düğün yapıldı. Herkes mutluluktan uçtu. Huzur dolu günler ve sürekli mutluluk anlatımı, yahut vakayı adıye. Siyasilerin rakiplerine sataşmadıklarını, aksine diğer partileri onların liderlerini övdüklerini aman efendim, ülkeyi yönetmek bizden çok sizin hakkınız. Lütfen izin verin sizin iyiliklerinizi programınızın mükemmelliğini halka biz anlatalım dediklerini düşünün. Bu formatta bir haber programının izleyicisi olabilir mi?

Hegel,19. Yüzyılın başlarında roman niçin ortaya çıktı sorusunu cevaplandırırken; burjuvazinin gündelik hayatı çok sıradandı, ona derinlik kazandırmak için dramatik unsurlara bezenen bir hayal âlemi anlatımı ihtiyacı romanı üretti, diyor. Romanlar , bilirsiniz kötüler ve iyiler üzerine kuruludur. Aşkın, ihanetin, entrikanın üzerine kuruludur. Bunlar olmazsa roman kendini okutmaz.

Hayatımız da böyle. Eğer başkalarına anlatacak iyi bir hikayemiz varsa, mutlaka şaşırtıcı, dramatik unsurlar bakımından zengin bir hikayedir. Mahrem dünya üzerine kurulu, kamusal bilginin en azından görünürde paylaşmadığı unsurlar adayalı bir hikayedir. Mesela "sırlarımızı" düşünün. Hepimizin sırları vardır değil mi? Sır ne? Başkaları öğrendiğinde imajımızı zedeleyecek yaşantılarımız. Ama gerçekte onlar var ve onları biz yaşadık, yaşıyoruz. Eksik olan sadece sırlarımızın kamuya anlatımı.

İnsanoğlu böylesine tuhaf bir varlık. Hocam beni bağışlasın, mesela psikiyatri insanların sorunlarını çözmek için vardır, ama bugün Amerika da bir psikiyatri ekolü, sorunları kalmamış bu yüzden de hayatın anlamını kaybetmiş, boşluğa düşmüş insanlara sorun icad etmek ve onları yeniden hayata bağlamak için çaba gösteriyor. Yani sorunlarımızla da birlikte yaşamaktan aslında o kadar şikayetçi değiliz. Hatta şiddet ve cinsellik sorunlarımızla da.

Dolayısıyla medya yayıncılığı ile şiddet/müstehcenlik ilişkisinde

hakikat nerede dersenez, ne o tarafta ne bu tarafta ortalarda bir yerde derim. Biraz belirsiz bir yerde. Onu belirsiz kılan demosun, yani halkın bu konulardaki karmaşık yapısı Bu ülkeyi yukardan tahayyül edin. Ne kadar farklı hayatlar, ne kadar farklı giyim-kuşam, yeme-içme adet, gelenek görenek fikirler var... Elbette ortaklıklarımız da var, ama ayrılıklarımız da var. Bikini giyenlerden başını örtenlere, kulağına küpe takan erkeklerden bunu ayıplayanlara, insani olan hiçbir şeye sınır çizmeyi düşünmeyen humaniter ahlaktan, sürekli belirli normları gözeten ahlak anlayışlarına kadar birçok farklılıklar... Dolayısıyla bir kere daha altını çizmek istiyorum ki bu halk mevcut karmaşıklığıyla birlikte, medya ile diyalog yolları bulmalı, kimse halkın adına sınırlar çizmemeli.

Bence asıl problem burada değil, asıl problem tv yayıncılığının özündeki simülatif nitelikte. Yani bir şeyin aslı yerine sahtesinin inşa edilmesi, içeriğinin bir kenara itilmesi, dış görüntü benzerliğinin kafi görülmesinde John Keane'i hatırlayacak olursak, "*O siyaset, imaj yaratma ve olgular ne olursa olsun insanları o imaja inandırma sanatıdır*" diyordu. Oysa sadece siyaset değil , bütün hayatımız imajitatif bir hal üzere organize oluyor gibi geliyor bana. Ve burada asıl pay, düşünme ve davranma formatlarımızı derinden değiştiren televizyon teknolojisinde. Dünyayı kavrama biçimimiz dahi değişiyor, "gösteri toplumu" nun bireyleri olarak değerle görüntü arasında zihni bir özdeşleşme kuruyoruz.

Ben yirmili yaşlarımda televizyon yayıncılığıyla karşılaştım. Şimdinin yenikuşak gençliği gözlerini televizyon yayınlarının olduğu bir odada açtılar. Dünyayı pencereden önce tv ekranından gördüler. Biliyorsunuz, ilaçların bile yan etkilerinin olup olmadığı uzun yıllar süren klinik anlaşılmaya çalışılıyor. Yine de bu yetmiyor, bir kuşak kullanılan ilacın yan etkileri ancak elli yıl sonra ortaya çıkabiliyor. Biz televizyon yayıncılığından öte, doğrudan bu teknolojinin yan etkisini belki de bu yeni kuşağın hayatı organize etmesinde göreceğiz. Asıl olanla simülatif olanın yer değiştirdiği tuhaf bir dünya kapımızı çalıyor. Olabilir. Medyadaki şiddet ve müstehcenlik yayını kadar buna karşı çıkan fikir ve gösterilerin de imajitatif olduğu bir dünya korkunç olmaz mı? Ve bugünkü sahillik, hem medyadaki hem de bizim bu toplantımızdaki sahillik diğerinin yanında anlamlı kalmaz mı?

Hikayeyi bilirsiniz "*Kral çıplak*" diye bağırın çocuk tebaanın gözelerini açar. Ama bugün dünya üzerinde milyarlarca insan televizyon izliyor, asli bir unsur olarak hayat haritalarında yer alıyor ve bana öyle geliyor ki, artık kraldan öte tüm tebaanın çıplak hale dönüştüğü bir ortamdayız. Dün çocuk krala seslenmişti, bugün halka kim seslenecek?

Saygılarımla...

Başkan: Çok teşekkür ediyoruz. Evet sayın Karasu sizin son sözlerinizi alalım.

Ertan KARASU: Teşekkür ederim sayın başkan. Meslektaşım Ayşe Hanımın dediği gibi gerçekten de otokontrol televizyonda gittikçe önem kazanan bir şey. Bizim özel televizyonlarımızda otokontrol sistemi yoktur. Bazı programları da dışarıdan alır, seyretmeden yayma koyarız. Şimdi samimiyetle söyleyelim, bunu geliştirmeye çalışıyoruz. Televizyon patronlarının ve televizyon çalışanlarının, hem bir ticari görev yapmakta olduklarını hem de kamusal görevleri bulunduğunu bilmeleri gerekir. Televizyon üstüne çok şey söylenebilir. Televizyon-kültür, televizyon eğitim, namütenahi konuşulacak şeylerdir. Bu günkü konumuzda "Televizyondaki Şiddet ve Müstehcenlik" Ben belki lafımı biraz uzatacağım, ama, sabrınızı da çok fazla taşırmayacağım.

Bir şey söylemek istiyorum. Bir defa televizyonun sistemine bakmamız gerekiyor. Önce, dünyada neler yapılıyor? Televizyon konusunda iki görüş var. Daha doğrusu bu konuda iki uygulama mevcut. Birinci uygulama, serbest girişim modeli. Bu görüşe göre basım gibi yayım organları da ticari olmalı. Bunlar kontrol etmek ve düzenlemek konusunda asgari düzeyde çaba gösterilmeli. Pazar mekanizmasının işlemesi sağlanmalı. Böylelikle çok sesli bir ortam yaratılabilir. Bu çok seslilikten de demokratik iletişim sağlanabilir. Bu görüşü savunanlar bir yerde monopol ve oligopolü biraz olsun önlemeye çalışırlar. Bu bir görüştür. En yaygın örneği de Amerika'da görülür. Yayıncılıkta ikinci görüş ise, her ne kadar konuşma ve ifade hürriyetinin önemi kabul edilse bile, frekans spektrumu kıt kaynaktır. Bu nedenle kamu malı olarak kabul edilmelidir. Kamu mallarının tahsisi ise devletin görevidir. Öyleyse yayımlar tümüyle serbest piyasa mekanizmasının mantığına teslim edilemez. Kaldı ki televizyon insan ve toplum davranışlarını en çok etkileyen araçtır. Öyleyse toplum adına, kamu adına bunların düzenlenmesine ve müdahale edilmesi gerekir.

Söz konusu görüşten hareket ederek kurulmuş olan yayım düzenlenmelerini de ikiye ayırabiliriz. Birisi; devletin, dolayısıyla hükümetlerin tümüyle kontrol ettiği ve yönlendirdiği yayım tekelleridir. Burada dikkat edilmesi gereken temel düşünce ya da sistemin altında yatan temel varsayım, devletin dolayısıyla hükümetlerin toplum için iyiyi düşüneceği ve en doğru kararı vereceği varsayımı. Teorik olarak bu model kabul edilse bile tarihte pek çok yanlışlıklar görülmüş.

Bir Mussolini'nin bir Hitler'in radyoyu kullanması, Doğu bloku ülkelerinin televizyonu kullanmaları, sakıncalar yaratmış. Bunun yerine kamu hizmeti gören, bağımsız yayım kuruluşları ortaya çıkmış. En güzel örneği ise CBC olarak gösteriliyor bunun. Kamu görevi niteliği bu kuruluşların temel

özellikleri. Hükümetlerin direkt müdahalesini önleyici önlemler alması, ne var ki yasa koyucuların tüm özenlerine karşı uygulamada farklı ülkelerde, farklı düzeylerde de olsa hükümet müdahalelerine maruz kalmış. Bunları niçin anlatıyorum? Türkiye bunlardan birinci modeli, ticari televizyon ve kamu televizyonunun beraber bulunduğu modeli almış. Bu modeli almış ama, müdahale etmek istiyor. Halbuki bu modelin sistemi açık. En az müdahale ile yapılır. Türkiye'de televizyon sisteminde bir karışıklık var. Ülkeler televizyon gibi gelişmiş teknolojileri alıyorlar, kendi ihtiyaçlarına göre kullanıyorlar. Türkiye hemen burnunun dibinde, Avrupa sınır ötesi yayın sözleşmesini imzalamış bir ülke. O sözleşmeyi imzalıyor, ama, sistemi Avrupa sistemi gibi değil, Amerikan sistemi. Yani, işin başındaki çarpıklıkları düzeltmediğimiz için televizyon olayını daha yıllarca konuşmaya devam ederiz.

Yine şunu samimiyetle söyleyeyim. Toplumun bütün menfi şartlarına rağmen, en güçlü kitle haberleşme aracı televizyon olduğu için, televizyonda çalışanların, yaptıkları hizmet itibarıyla diğerlerinden biraz daha farklı olmaları gerekir. Bu güçlü yayın organlarından yayın yapanlar, toplumun diğer kesimindekilerden daha soğukkanlı, daha hislerine hakim, kendini iyi yetiştirmiş, tabirimi mazur görün elit kişiler olmak mecburiyetindedirler. Çünkü toplumun dertlerini bilecekler ve ticari olguyla beraber kamusal görevlerini de asla unutmayacaklar. Dilerim ki Türkiye bu sistemi kendine göre düzeltmeyi bilir. Arz ettim.

Başkan: Çok teşekkür ederim Sayın KARASU. Buyurun son sözünüz sayın Özgün

Ayşe ÖZGÜN: Sayın Baransel'in sorusuna cevap vermemiştim. Müsaade ederseniz cevaplayayım...

Televizyon bir reklam aletidir. Program aleti değil. Reklam gelirleri sayesinde ayakta durur gelişir. Peki... kim, hangi kanalı daha çok izliyor? Reklam gelirleri buna göre kanallara göre kanallara dağıtılıyor. Bunun ölçülmesi şart. Cetveli nedir? AGB ve Nielsen diye iki şirket bu işe talip oluyorlar ve bir sistem kuruyorlar. Bundan başka bir cetvel de keşfedilmiş değil.

Gelelim yüksek rating'li program içeriklerine. Sayın Reha Muhtar arkadaşımızın ratingi yüksek bir haber programı var. Kendisi de gayet heyecanlı anlatıyor... izliyoruz... kabul etmek zorundayız... "*Reality Show*" dedikleri programlar da izleniyor... Bu kez başarı kazanmış programların taklitleri geliyor ekrana. "*Benzer program*" enflasyonu başlıyor. Fakat bütün bunlar normal bir gelişmenin sancılıları olarak da görülebilir. Ben öyle görüyorum. Teşekkür ederim.

Başkan: Efendim ön görülen saati 3 dakika aştık. Gayet disiplinli bir panel yönetimi ortaya çıktı. Ben panel konusunda fevkalade değerli görüş ve düşünce ortaya koyan değerli katılımcılara çok teşekkür ediyorum. Şükranlarımızı sunuyoruz. Gerçekten çok yararlı birpanel oldu.

Sayın Bakanımıza da ve çalışma arkadaşlarına da çok teşekkür ediyoruz. Sayın Bakanımızdan da özellikle rica ediyorum, bu tür panelleri çoğaltalım. Biz her zaman sizinle birlikte olmaya hazırız. Koşa koşa geliriz. Bunu bir gelenek şekline dönüştürelim. Çok yararlı olacak diye düşünüyorum.

Tekrar hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum.

Sağ olun.

